

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 12 Fylke: Akershus
 Tilleggsspørsmålnr. Herad: Hurdal
 Emne: Gammel engkultuur. Bygdelag: Østgrina
 Oppskr. av: Oskar Oreholtet. Gard:
 (adresse): Hurdal i Romerike G.nr. 103 Br.nr. 6

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle. av egen kilde.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

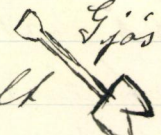
SVAR

(1) Her i Hurdal har det fra gammel tid av vart benemt som eng og utslått. Med den forskjell at engslått er slått som ligger i nærheten av gården, hvor høiet i almindelighet blev kjørt hjem til gården under innhøstningen. Utslått derimot, var slåtteland som var ryddet og inngjerdet i utmarken (skogen) som høite under gården. En slik utslått kunne ligge et langt stykke fra gården. Det var gjerne i en li eller en flate med jevnt lende og dyp jordsmonn som de gamle bygglere ryddet og anla til utslått. I slike utslåtter satte de gjerne op et hus, kaldt Lye, som de enten kjøpte eller bar høiet inn i. Slått som vokste på steder så gresset blev tykt og langt, foreksempel etter drager med dyp og fuktig jord, eller på steder hvor det var Seg av en ulla eller annen gjødsel fra husene, kaldte de gamle for Futthoi. Hoi av gress som vokste på kort og magert lende blev gjerne kort, og slikt hoi kaldte de Skradhoi. Slike utslåtter blev

gjørne innhøstet etter at de var ferdig hjemme på gården. De gamle sa når de var ferdig med innhøstningen i slike utslætter, at nu skulde de jage bjørnen fra slåtten den sommer, idet de larret og slo enten med smekkestikker eller brynet mot gjæen så det gjænet i liene. I Flurdal har det vært brukt bare ett slags gjæov, nemlig langov.

2

På enger og utslætter der det vokste skog, måtte det foretas en aphyding hvert år. Var det lauvskog som var skikket til å ta lauv av til husdyrene, blev rydningsarbeidet utført om høsten, ellers blev gjerne slikt arbeid foretatt om våren. De gamle vilde helst gjøre slikt rydningsarbeid i serjetiden om våren, for da vokste ikke tinnong apigjen av stubbene og røttene fra den huggne lauvskog. Dette arbeid blev kaldt å Rothogge eller Rødde. Opsamling av lauv og annet smått avfall på enge slätter blev foretatt med rive og utført som regel av kvinner og halvvekste unger. Dette arbeid het å Engerunske. Hangerne av kvist og lauv og annet rust kaldte de Vale (uttales med trykk d.) Slike sammenbærte hanger vilde de helst la ligge over en sommer til neste vår, av den grunn at de blev mindre og tettere av presset fra snøen, og at de nu blev nok så tørre å brenne. Brannpartene etter slikt ryddebrenning kaldte de gamle Brann-

skrint og tørt lende blev disse vann-
 rennene ledet slik at vannet rødt
 utover dette. Når det gjaldt gjødslingen,
 var det almindelig at all gjødsling på
 slåtteland blev foretat om høsten før
 snøen kom. Gjødslen blev fraktet ut-
 over slåttelandet enten på treskarrings-
 slede eller kassebillebør og der spradd
 utover. Til dette arbeid brukte de grev
 og trespade som var skodd på kantene
 av bladet med bannjern. Se tegn. Gjøds-
 len strakk gjerne ikke til avnalt
 på slåttelandet, men det blev da sørget
 for at det kom først og fremst gjødslet
 på de tørre og magre steder. Gjødslen
 måtte spredes så den blev så små
 som råd var, for at den skulde smul-
 dre op under snøen om vinteren. Det
 hendte også på enkelte steder at et stort,
 kvistet tre, helst bjørk, blev kjørt frem og
 tilbake etterpå over gjødslingen for å
 få den oppsmuldet og små. Også gjød-
 sel som lå igjen etter dyrene på høst
 og vårbeitingen blev spradd utover så
 tyndt som råd var så den blev ut-
 nyttet mest mulig.

Med hensyn til tidsskiftet og bru-
 ken av all gjødsel, kan det bemerkes at
 det har foregått flere tidsskifter på jordbru-
 kets område. For vår bygds vedkommende
 blev det således en stor anleggning av jord-
 bruket da poteten blev kjendt og innført
 her. Det var i årene 1820-1830 at de før-
 ste poteter blev plantet her i Glurdal.

Mrk.:
 4925

3

Kösser, og en del av asken fra disse brann-
steder spredte de gjern utover hist og
her på tørr og magre steder rundt om-
kring på engslåttene. De stener som ikke
ke sat for dypt i jordsmonn brøt de
for det meste ap og samlet dem sam-
men i hauger, kaldt Raiser.

3 På slåttemark som bestod av sigr mo-
sebum, var det almindelig skik og bruk
for å få vakk moser sådde de gjern
på asken. Asken hadde da den egenkap
at den brante moser bort på kort
tid, og det gress som kom etterpå be-
stod som regel av små og takt kløver.
Dette gress var meget velsmakende og
næringsrikt for til dyrene i gammel
tid. De gamle kaldte dette gress for Vill-
kløver, og de satte stor pris på stikk
for. Noe gressfrå, hveken kjøpt eller hjem-
meavlet blev ikke brukt for tilsaning
av vollen i gammel tid her i Hurdal.
Det kunne hende på enkelte steder hvis
vollen var glissen og ikke hadde gress-
satt sig jont fra naturens side, at
de gamle kallene samlet sammen en
del frå som lå igjen i de samme høie
lyumme om våren, og kastet det i hist
og her i vollene. Stikk frå kaldte de
Håimo.

4 Hvis det forekam myrer eller annen
nen jord som var riktig overlag vann-
full, blev det gravet åpne veiter eller
vannremmer som ledet vannet bort.
Og hvis det nedenfor lå slåtteland med

5

Men de første forsøk var svært besked-
ne. Det blev plantet noen på prä i godt
gjødslat og bearbejdet bedd i haven, like-
som folk nu i tiden ansærgspuldt plier
med stor forventning sine blomsterbedd.
Efterhvert som folk opdaget hvor nyttig
og næringsrik mat denne nye ~~utland-~~
ske rotfrukt var, blev den litt etter litt
mer utbredt, og arealene blev litt etter
litt større. Omkring 1840-1850 var alle-
rede potetarealene steget så meget at på
de større gårder her i Hurdal satte de po-
teter ute på jorden, op til ett- to mål.
Og på hver gård, og på hver plads hadde al-
lerede poteter innstat en fruktfullt plads.
Ettensom de gamle en tid hadde praktisert
dyrkingen av poteter, med hensyn til
gjødslingen, hadde de kunnnet til det re-
sultat, at det var enkelte sorter husdyr-
gjøsel poteter trivdes best i. Det var
vesentlig den gjødslersort de kaldte Talle.
Talle var gjøsel av kalv, gjøit og sau.
Disse dyrene fikk gjerne gå løse i binger
gjennem vinteren. Og til strå i disse binger,
brukte de almindelig avfallsløv fra korn
om høsten, eller de også kunne bruke
småkakket granbar. Slike gjøsel til
potetsetning anså de gamle som den
mest virkningsfulde, og de brukte så-
ledes den først og fremst. Den øvrige gjød-
sel anvendte de til kornaksen og slått-
eland. Det kan ikke sies at det her i Hurdal
i gammel tid blev brugt noe vist korn-
ta gjøsel pr. jordareal. De fordelte således

Et rykte om at de første
poteter ble dyrket på Østmark 5

6
den gjødsel de hadde på bruket i den ut-
strekning den strak til, og som de anså
som mest fordelaktig for jordbunn og
vekst.

6 Noe særskilt navn kan det ikke
sies å ha vært på gjødselland her, men
høi som var vokset på gjødslet slåtteland
blev som før nevnt, kaldt peitthøi.

7 Jeg fra uthus hvor buskassen over-
vintret blev kaldt Hvedseg. Hvis det lå
åker eller slåtteland nedenfor, blev slikt
hvedseg ledet ved å grave renner så det
spredte seg mest mulig utover, slik som
nevnt i spørsmål 4. Noe særskilt navn på
åker eller eng var det ikke med hensyn
til slikt gjødsling av hvedseg. I denne forbud-
else kan det bemerkes at de første jord-
stykker som blev brukt op på bruk som
lå i liene her i Hurdal, blev gjerne brukt
op på de brakste steder av bruket. For det
første var det på slike steder lettere å bry-
te op jorden på grunn av den dårlige red-
skap de anvendte, og for det annet, så det
her i vår bygd for det meste er svært sten-
full jord, blev transporten lettere med
hensyn av stenen som de gamle praktet
vekk på en ganske lett måte. Det foregik
slik, at de hugg noen lange, halvgrove trær,
helst asp, i sivejtidet. De flø barken av dem
så det blev glatte stammer, og så lå de disse
pararelt to og to sammen med ca. en meter
mellemrom fra stinhangen som var
brukt op og til nederste del av det opbrud-
te åkersykke. Disse prestammene kaldte

7

¹⁴
de Sladder. Og på disse sladder hadde de an-
brakt en lasteplan, Steinlemmen, som de
kaldte den, hvor det var naglet en Sto på hver
enue under lemmerne og som var innpas-
set etter bredden mellom sladdene. De pas-
set gjerne på å transportere stenen når det
rusket og regnet, for da holdt sladdene
sig fuktige og glatte, og arbeidet gikk da raskt
unda. Denne praksis med hensyn til transport
av sten fra bratte åkerer henger vistnok inn-
u litt igjen av ukulturer steder her, men den-
ne arbeidsmåte er av gammel opprinnelse.

8 Gjødsling, og måten å gjødsle åker og
eng på er for beskrevet i spørsmål 4.
Tidskiftet med hensyn til avskaffelse av
den gamle arbeidsredskap og arbeidsmåte
kan sies å ha foregått litt etterhvert ned
gjennom tiden til begyndelsen av det
nitteende århundre, da nye moderne
arbeidsredskap og brukeskunst blev inn-
ført her i Hurdal.

9 Fra gammel tid av her, var det skikk
og bruk å la husdyrene bite slåtteland
på gården både høst og vår. For vårbit-
ingen nedkommende var det ingen særlig
sørge med hensyn til gjøsting på slått-
land; men årsaken var som regel den at
formangelen til husdyrene gjorde sig
sterkt gjeldende. Vårknipen, som de gam-
le kaldte den. Men vårbitingen var høist
skadevirkende på det kommende års avling.
Mange av de gamle kallerne var også op-
merksom på dette. De hadde til ordtak:
Å bite på vårgrøen, er å fore av fram-

smunde vinters høikagge.

10 Vårbeitingen blev så å si helt avskaffet i de første tyveårne av det nittende århundre. (1910?)

11 Noen spesiell redskap kjennes ikke til som man brukte til å slå ut gjødslen av dyrene under høst og vårbeitingen på slåtteland her i bygden.

12 Her i Hurdal har det fra gammel tid av vært opsatt sommerfjøs på netten hos gård og høvet bruk. I disse sommerfjøs høstet de buskapsen all den tid den gikk på skogbeitingen om sommeren. Gjødslen fra disse sommerfjøs blev fraktet utover åker og slåtteland, og behandlet på samme måte, som nevnt i spørsmålene foran.

13 Noen spesiell innhegning utenom sommerfjøsene for overnatning av husdyrene på beite var ikke forekommet her i Hurdal.

14 Slik grindgang eller kveing er helt ukjent her i vår bygd.

15 Noe opsikning av skremsel ved sommerfjøs mot utyr er heller ikke kjent her. Men hvis bjørn eller andre utyr ble for værgående ved husene, grav de gjerne opp i skogen i nærheten av gården, svare dypt hull i jorden, hvor de dekket til med bar og mose. Og ovenpå disse hull bildet de opp en lemm (plan) sammensatt av støkker, hvor de ovenpå anbrakte en haug med sten. Og under denne lemm la de da et åte. På denne fremgangsmåte

4925

16 fangtet de i fortiden mange vilddyr her i bygden.
 Fungangsmåten med hensyn til beskyt-
 else av husdyr i sammuffjøs og andre lignen-
 de hus for buskap som lå utenfor gården,
 er beskrevet i spørsmål 17 foran.

17 På de store gårder her i Hurdal hvor
 de hadde stor buskap, hvoriblandt sau og
 gjeit, hadde de som regel gjetergutt,
 som skaffet buskopen, enten hjem til
 gården eller setren hver kveld. Det var
 ikke skik og bruk noe særskilt mat til
 gjeterguttene her i vår bygd.

18 I gammel tid her i Hurdal var i
 almindelighet alle sau og gjett hus uten
 gulv. Men de stod ikke på hjul og
 var flygbare.

19 Ordet Taje har fra gammel tid av fore-
 kommet her i Hurdal. Ordet kan sies å
 være et almindelig stedsnavn i for-
 bindelse med mange av de store gård-
 er her. Samlingsplassen for buskopen om
 sommeren utenfor sammuffjøs o. l.
 som ligger på utmarken hjemme ved
 gården, eller det kunne være utenfor sa-
 turvengen, blir kaldt taje. Betydningen
 av ordet taje er en forkortelse av, og kam-
 mer etter vårt målføre av, Ta sic, eller
 som det heter på riksmål: Et stykke
 av eiendommen. Samme betydning
 er det i ordet Tieg, som vi også bru-
 ker her i Hurdal.

20 I gammel tid var det inngjerdveng
 på de større setrer her i Hurdal. På
 disse venger var det ryddet op og så

10

ledes benyttet til slåtteland. Denne slått blev da vanlig kaldt setuslått. På grunn av tungvinn innhøstning og transport av høiet, er setuslått forlengst nedlagt. Gjødslingen av setuslått- en foregik gjerne på samme måte, som for nevnt med gjødsling av slåtteland hjemme på gården.

21

Aske blev meget benyttet som gjødsel her; både på åkerland og slåtteland. Noe annen gjødsel kan ikke sies å ha vært brukt utenom husdyr-gjødslen her i gammel tid. Asken blev gjerne tidlig om våren på fleksvåren kastet utover på de steder den tung- tes mest.

4924